

Chansonnier des psalmistes réformateurs. Liedboek van psalmhervormers.

Nadat Margaretha van Parma, landvoogdes te Brussel, in de vijftiger jaren van de 16de eeuw steeds vaker te maken krijgt met het fenomeen “psalmzingen in het openbaar”, vraagt ze in 1561 haar halfbroer Koning Philips II om advies hoe daar mee om te gaan. In de steden Valenciennes, Anvers, Tournai en Lille was onrust ontstaan, omdat Calvinisten en Katholieken de straten onveilig maakten middels het gezamenlijk zingen van versgecomponeerde Geneefse psalmen. Beide groeperingen waren verzot op de nieuwe psalmteksten en –melodieën. Dat het die verenigde ‘protestanten’ zo makkelijk afging had te maken met de nieuwe (niet-Gregoriaanse) melodieën die ontstaan waren uit de heersende chansoncultuur. Het advies van Philips II kwam op 18 december van datzelfde jaar in de vorm van een Plakkaat, dat het publiekelijk zingen van psalmen verbood.

Wat was er gebeurd? Johannes Calvijn, de Geneefse voortrekker van het Protestantisme, was zelf begonnen met het herdichten en componeren van de psalmen, opdat ze door iedereen in het Franstalige deel van Europa in hun moerstaal gezongen konden worden. Hij ontdekte echter op tijd dat hij daarvoor niet het passende talent bezat en droeg Clement Marot op een nieuwe psalmvertaling te maken. Het is niet ondenkbaar dat de bijpassende melodieën in dat door Calvijn uitgegeven Straatsburgse gezangboekje van 1539 (met 21 psalmen de oudste laag van het Geneefse Psalter) van Calvijn zelf zijn, maar een van de bekendste melodieën daaruit, die het gehaald heeft tot de eerste volledige editie van 1562, die van Psalm 36, wordt toegeschreven aan Matthias Greiter. (Te beluisteren in de polyfone versie van Sweelinck tijdens het psalmenproject in dit Festival op 1 en 2 september as.)

Clement Marot echter, geboren in Valenciennes (!), had een uitstekende naam als chansondichter en steekt zijn psalmteksten dan ook in een chansonesk jasje, hetgeen de spirituele expressiviteit in de homofone versie van Goudimel en in drie polyfone versies van Goudimel, De l’Estocart en Sweelinck geenszins in de weg zit. De aanloop bij Goudimel en Sweelinck wordt gevormd door een ode en chansons van Pierre de Ronsard, die zich bewust meer liet inspireren door heidense motieven dan door de Wet van Mozes, zoals hij Marot verweet. Een pikante dichtercombinatie!

De beroemde pastor Antoine de la Roche Chandieu heeft met zijn Octonaires de la Vanité du Monde, waarin de ijdelheid van de (antieke) wereld onder de aandacht wordt gebracht, Pascal

de l'Estocart sterk beïnvloed. De tekstretoriek wordt muzikaal volstrekt adequaat tot uitdrukking gebracht. Ook bekwaamt De l'Estocart zich in 'Où es la mort?' in de cantus-firmus techniek, die hij in zijn psalmcomposities nodig heeft. Kruidige akkoorden verraden verder een zekere Italiaanse madrigalistische invloed.

Jean Antoine Baïf was evenals Ronsard lid van de 'Pleiades' ('Zevengesternte'), een groep van zeven dichters, die de Franse taal wilden hervormen en daarmee expressiever maken. Zo ook de psalmen. Baïf creëerde met dat doel 15-lettergrepige verzen, die de naam 'Vers Baïfins' kregen. In Psalm 114 volgt de protestant pur sang Claude Lejeune die opzet nauwgezet met zijn methode van de 'Vers mesurées', homofoon volgens het tekstritme gecomponeerde verzen. Baïf was en bleef echter verstoekt katholiek, hetgeen bleek in een gedicht van zijn hand naar aanleiding van de Bartholomeüsnacht, dat een hoog 'net goed, eigen schuld'-gehalte heeft. De verhouding met Lejeune liep daarmee dan ook ten einde.

Ook Jan Pieterszoon Sweelinck heeft gebruik gemaakt van teksten van Ronsard, maar heeft ook inspiratie opgedaan via chansons en epigrammen van Guillaume Guérault, Olivier de Magny, Mellin de Saint-Gelais, Olivier Desportes en... Clément Marot! Zijn polyfone versie van het complete Geneefse Psalter is onovertroffen! Te beluisteren in Het Sweelinck Monument!

De veelheid aan ideeën rond de vormgeving van een tekst- en muziekreformatie in de 16de eeuw, waarin nieuwe ontwikkelingen de toekomst dichterbij moeten halen en het verleden op afstand wordt gezet, hebben een omgekeerd effect gehad in de bewerking anno 2017 van een song van de Rotterdamse popgroep The Kik. Charles Daniels heeft op de melodie van 'Cupido' een aantal variaties in de klassieke stijl van Sweelinck (cantus firmus), Gesualdo (madrigaal) en Gabrieli (dubbelkorigheid) geschreven, die we u graag laten horen als een gereformeerde, i.e. opnieuw à l'antique vormgegeven popsong.

Harry van der Kamp.